

Н. П. Борецька,*доктор економічних наук, професор,*

ORCID 0000-0003-2372-2519,

e-mail: nataliya-boretskaya@ukr.net,

*Київський національний університет технологій та дизайну,***Г. О. Крапівіна,***кандидат наук з державного управління, доцент,*

ORCID 0000-0002-9549-2794,

e-mail: galina3910@gmail.com,

Приазовський державний технічний університет, м. Маріуполь

НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ ЯК ОБ'ЄКТА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Постановка проблеми. Останнім часом з'явилося достатньо публікацій, присвячених проблемам формування і розвитку туристично-рекреаційного ринку та ринкової інфраструктури. Однак проблеми прийняття рішень державними органами з формування та аналізу діяльності регіональних туристично-рекреаційних сфер в умовах мінливого та нестабільного зовнішнього середовища економіки, особливо з позицій системного підходу, висвітлюють лише деякі з них.

Значення туристично-рекреаційної сфери та питань державного регулювання нею з точки зору механізмів прийняття рішень державними органами з розвитку туристично-рекреаційних територій постійно зростає. Це пов'язано із підвищенням впливу теоретичного напрямку дослідження туристично-рекреаційної сфери як об'єкта державного управління та механізмів прийняття рішень державними органами з розвитку туристично-рекреаційних територій на розвиток міжнародних зв'язків, а це відбивається на поживленні економічного стану країни та окремих регіонів, зростанні можливостей поповнення валютних надходжень бюджету.

Актуальність теми розуміється авторами в глобальному соціально-економічному та політичному аспектах у контексті перманентних змін та трансформацій суспільства. Радикальні зміни, що відбулися в економіці останніми роками, торкнулися і туристично-рекреаційної сфери. Розвиток ринкових відносин сприяв активному виходу підприємств туристично-рекреаційних територій на ринок платних послуг. Чітко позначилися тенденції до їх більшої самостійності та вишукування організаційно-економічних напрямів забезпечення рентабельності туристично-рекреаційних заходів з метою більш активного їх впливу на ринок. Але хоча для початку діяльності у туристично-рекреаційній сфері території практично відсутні перешкоди, у сукупності з відносно недовгим терміном окупності інвестицій у розвиток туристично-рекреаційних територій це

часто призводить до відсутності стратегій розвитку її господарюючих складових. Разом з тим, хоча інвестиції в туристично-рекреаційну сферу не відрізняються значними обсягами, фінансування туристично-рекреаційного бізнесу вважається ризикованим, що частково визначається відсутністю єдиної системи прийняття рішень державними органами з розвитку туристично-рекреаційної сфери.

Аналіз та узагальнення теоретичних напрацювань вітчизняних вчених, серед яких: А. Мазаракі, О. Любіцева, Ю. Миронов, Г. Горіна, С. Ковальчук, С. Миколишина, Т. Кукліна, В. Зайцева, Д. Соловйов; С. Фалько, Н. Фоменко, М. Бондаренко, О. Кирилова та ін., дозволяє запропонувати поширення підходів до дослідження розвитку туристично-рекреаційної сфери як об'єкта державного управління.

Вибір раніше не вирішених частин загальної проблеми. У туристично-рекреаційній сфері успіх можуть мати тільки ті території, державні органи управління якими творчо і нестандартно використовують концептуальні положення наукових досліджень, знаходяться у постійному пошуку нових засобів адаптації до ринкових умов, що змінюють та активно регулюють туристично-рекреаційний ринок і споживацькі цінності населення та оперують інформацією про ресурсно-рекреаційний рейтинг складових регіону та загальну оцінку у балах його туристично-рекреаційного потенціалу в рейтингу регіонів України.

Метою статті є формування напрямів удосконалення механізмів прийняття рішень державними органами з розвитку туристично-рекреаційної сфери на підставі впровадження системного підходу, цифризації та моделювання.

Основна частина. Оскільки туристично-рекреаційна сфера є міжгалузевим комплексом, то туристично-рекреаційний ринок має складну структуру із специфічними економічними чинниками. Дослідження поняття «потенційний туристично-рекреаційний ринок» доцільно почати з поняття «ри-

нок», до визначення якого існує не менш ніж два підходи. Перший враховує політико-ідеологічну та філософську точку зору, коли ринок розглядається як засіб організації суспільного виробництва, поведінки господарських об'єктів, мислення. Другий підхід засновано на конкретному економічному значенні ринку. Ринок у цьому випадку розглядається як механізм, що дозволяє збалансувати співвідношення попиту та пропозиції на різні види товарів і послуг.

Окрім того, є пропозиції щодо визначення через поняття «ринок» усього суб'єктного складу фірм, які діють у сфері, що досліджується.

Узагальнення цих підходів стосовно туристично-рекреаційної сфери дозволяє визначити поняття «туристично-рекреаційний ринок» як суспільно-економічне явище, що поєднує попит та пропозицію щодо забезпечення процесу купівлі-продажу туристично-рекреаційного продукту на території, що досліджується [1].

Туристично-рекреаційний ринок, як будь-який інший, не може бути однорідним. У зв'язку з цим існує досить багато ознак його класифікацій, кожна з яких дозволяє поглибити дослідження і визначити особливості функціонування ринку [2].

Отже, зусилля державних органів щодо формування структури ринку можна вилучити в окремий напрям наукового дослідження туристично-рекреаційної сфери як об'єкта державного управління та механізмів прийняття рішень державними органами з розвитку туристично-рекреаційних територій, що вивчає й аналізує вплив державного управління і регулювання на реалії туристично-рекреаційної сфери, де пропозиція туристично-рекреаційних продуктів впливає на публічний попит на них з боку споживачів.

Можна визнати, що потенційний туристично-рекреаційний ринок охоплює усіх користувачів, які виявляють інтерес до туристично-рекреаційних послуг і готові споживати послуги ринку, що досліджується.

Отже, з урахуванням міжгалузевого характеру туристично-рекреаційних територій визначено, що їхній розвиток у цілому позитивно впливає на процеси використання туристично-рекреаційних ресурсів та диверсифікацію економіки. Бо надає певний обсяг діяльності для суміжних галузей господарства територій, які безпосередньо беруть участь в обслуговуванні споживачів. Останнє стосується роздрібно торгівлі, громадського харчування, готельного господарства, побутового обслуговування, зв'язку, виготовлення сувенірів та інших товарів туристично-рекреаційного призначення, сільського господарства, будівництва, рекламної індустрії, екскурсійної діяльності, культури та сфери розваг.

Однак тільки наявності у користувачів бажання придбати туристично-рекреаційну послугу недостатньо. У них, окрім всього іншого, має бути ще й вільний час, необхідний для користування цією послугою.

Тому в межах чинного дослідження потенційний туристично-рекреаційний ринок звужено до поняття «цільовий туристично-рекреаційний ринок», який є сукупністю споживачів, що цікавляться туристично-рекреаційними послугами, мають намір придбати послуги туристично-рекреаційних підприємств, розташованих на територіях, які досліджуються, і мають необхідний вільний час.

Щодо потенціалу туристично-рекреаційного попиту територій, то з метою сегментування цільового туристично-рекреаційного ринку у чинному дослідженні його визначено, з одного боку, недиференційованим типом цільових потенційних споживачів туристично-рекреаційних послуг, тобто споживачами, яким можна надавати одні й ті ж самі стандартні послуги за однаковими цінами, але при цьому відсутня інформація про доходи бюджету від використання цією групою туристично-рекреаційних ресурсів територій, з іншого – структурою пропозицій територій, що складаються з туристично-рекреаційних ресурсів та структури туристично-рекреаційного ринку [3].

Напрями дослідження туристично-рекреаційної сфери як об'єкта державного управління та механізмів прийняття рішень державними органами з розвитку туристично-рекреаційних територій в аспекті туристично-рекреаційного ринку мають враховувати усі чинники, визначальні характеристики, процеси, соціально-економічні і природно-ресурсні аспекти цього міжгалузевого утворення. До таких чинників прийнято відносити значний склад характеристик, з якого автори включають в подальше дослідження тільки статус населення щодо зайнятості та розподіл туристично-рекреаційних ресурсів.

Щодо оптимізації складу чинників інформаційного забезпечення механізмів прийняття державних рішень, то у дослідженні виявлено, що чинники державного управління розвитком туристично-рекреаційних територій – від структурної і процесуальної організації та засобів управління до окремих конкретних механізмів прийняття державних управлінських рішень – відкривають широкий спектр альтернатив складу інформаційного забезпечення прийняття рішень. Оптимальне ж визначення складу чинників механізмів прийняття державних рішень можливе тільки із застосуванням системного аналізу, що формує наукову основу державного управління в межах єдиної стратегії розвитку територій [4].

Таке дослідження туристично-рекреаційного ринку є однією із сукупності можливостей оцінки державними органами ролі та місця складових ринку у розвитку туристично-рекреаційної сфери територій. Результати дослідження дозволяють забезпечити, по-перше, необхідні умови реалізації державної політики у туристично-рекреаційній галузі як важливої складової соціальної сфери територій, а по-друге, визнати пріоритети розвитку цієї сфери [5].

Великий вплив на визначення напрямів дослідження туристично-рекреаційної сфери як об'єкта державного управління та механізмів прийняття рішень державними органами з розвитку туристично-рекреаційних територій мають несприятливі чинники:

- населення території мало пристосоване до туристично-рекреаційного підприємництва;
 - на території відсутні стабільні економічні механізми регулювання господарських відносин;
 - економічні важелі і стимули розвитку туристично-рекреаційної сфери лише формуються;
 - соціальну інфраструктуру загального призначення (шляхи, транспортне сполучення, зв'язок, водопостачання, каналізацію, торгівлю, громадське харчування) території розвинуто недостатньо;
 - на території рівень сервісу надзвичайно низький;
 - відсутній широкий асортимент продуктів харчування та низка якості того, що є на території;
 - не розвинуто сучасні системи інформаційного забезпечення туристично-рекреаційного бізнесу території;
 - відсутня всеохоплююча реклама території;
 - спостерігається дефіцит висококваліфікованих менеджерів у сфері туристично-рекреаційного бізнесу;
 - невисока загальна культура господарювання на території;
 - на території деформовані традиції і звичаї народу;
 - санітарно-екологічна ситуація в багатьох туристично-рекреаційних центрах досить напружена.
- Окремо автори відзначають політичний чинник, вплив якого на формування попиту і контингент споживачів останнім часом надзвичайно зріс. Туристично-рекреаційний бізнес дуже чутливий до політичних катаклізмів. Цей чинник у поєднанні з падінням життєвого рівня населення, зростанням цін і вартості послуг, в найближчі роки буде знач-

ним гальмом розвитку туристично-рекреаційної сфери.

Таким чином, при визначенні ролі і механізмів впливу державних органів на розвиток туристично-рекреаційної сфери та формування стратегічних цілей з розробки режиму сприяння їх розвитку доцільним є додаткове використання поняття «туристично-рекреаційний ринок». Сучасна ж туристично-рекреаційна сфера відрізняється важливими особливостями з погляду характеристик організації виробництва. Туристично-рекреаційні підприємства тісно пов'язано з ринками збуту товарів суміжних галузей. Туристично-рекреаційні підприємства працюють на декількох ринках. Це спонукало авторів вилучити у разі рівнів дослідження у туристично-рекреаційній сфері територію і регіон [6].

Багатьма дослідниками висловлюється думка, що сталий соціально-економічний розвиток територій в умовах регульованої ринкової економіки має стати основним напрямом у теорії регіонального управління. При цьому соціально-економічний розвиток розглядається, і з такою точкою зору не можна не погодитись, як процес поширеного відтворення, закономірності і чинники якого визначають усі пропорції і взаємозв'язки соціального та економічного розвитку регіону.

Регіон у цілому і місто зокрема є головною формою розселення людей, а останнє ще й об'єктом місцевого самоврядування, як у розвинутих країнах, так й в Україні. Саме тому наукове обґрунтування закономірностей розвитку міста в процесі трансформації системи місцевої влади та управління, а також відносин з надання міських послуг (й туристично-рекреаційних, зокрема) населенню і суб'єктам підприємницької діяльності, є актуальним завданням науки.

Оскільки термін «регіон» вживається дуже часто в різних значеннях, для фіксації цього поняття є сенс при визначенні його межі враховувати низку характеристик, синтез яких зведено на рисунку.

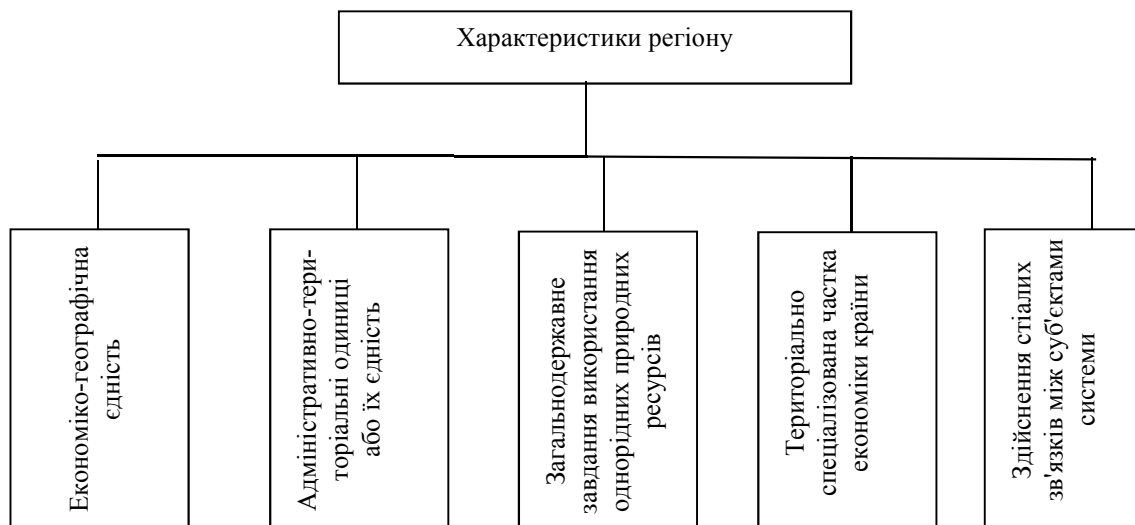

Рисунок. Характеристики регіону

З точки зору чинного дослідження кожна характеристика регіону має значення щодо визначення межі регіональної туристично-рекреаційної сфери. Але особливо великий вплив на механізми прийняття рішень органами державного управління щодо її розвитку вони мають у комплексі. Надалі автори розглядають таку їхню ієрархію для узбережжя Азовського моря Донецької області:

загальнодержавне завдання: туристично-рекреаційна сфера, що використовує однорідні природні ресурси;

територіально-спеціалізована частка економіки країни: промисловий регіон;

адміністративно-територіальна одиниця або їх єдність: Донецька область у складі міст та адміністративно-територіальних районів узбережжя Азовського моря;

економіко-географічна єдність: узбережжя Азовського моря Донецької області;

здійснення сталих зв'язків між складовими регіональної системи: м. Маріуполь та туристично-рекреаційні зони узбережжя Азовського моря Донецької області.

Особливістю місцевого самоврядування сучасного рівня є створення нових відносин між територіальною громадою і державною владою, заснованих на децентралізації останньої. Контроль та оцінку роботи місцевих органів влади здійснює територіальна громада. Ці постулати та інші атрибути сучасного місцевого самоврядування, зокрема управління туристично-рекреаційною сферою, є найважливішими щодо теоретичних напрямів дослідження туристично-рекреаційної сфери як об'єкта державного управління та механізмів прийняття рішень державними органами з розвитку туристично-рекреаційних територій в аспекті соціально-економічного розвитку останніх.

Для аналізу впливу атрибутів сучасного місцевого самоврядування на туристично-рекреаційну сферу необхідні фундаментальні дослідження і розробки як регіонального, так й місцевого рівнів, а також концептуальні положення туристично-рекреаційного розвитку регіону і міста в сучасних умовах.

Зокрема, місто, яке характеризується значною територіальною концентрацією робочої сили, споживачів, суміжних виробництв і послуг, дуже привабливе для діяльності підприємств туристично-рекреаційної сфери з погляду мінімізації витрат.

Проблема концентрації робочої сили в місті тісно пов'язана з проблемою розміщення складових туристично-рекреаційної сфери. Так, наявність робочої сили й, отже, великий обсяг вільного часу населення є стимулом для розміщення у великих містах значної кількості туристично-рекреаційних підприємств.

Розвитку регіональної та місцевої туристично-рекреаційної сфери значно сприяє трансформація в суспільній свідомості концепції вільного часу, тобто зміни в системі публічних духовних цінностей [7].

В новітній історії концепція вільного часу трансформувалась із засобу відновлення фізичних і розумових сил через споживання матеріальних благ як самоцілі до гедонізації вільного часу, тобто споживання матеріальних благ для насолоди життям. Така зміна психології використання вільного часу змінила місце і роль туризму в структурі публічних туристично-рекреаційних цінностей. Його характер реформувався від засобу відновлення робочої сили до засобу реалізації кожною людиною своїх здібностей і задоволення інтелектуальних запитів.

Таким чином, процес обслуговування споживачів у туристично-рекреаційній сфері ґрунтується, по суті, на наявності у них вільного часу. При цьому межа між вільним та іншими видами позаробочого часу умовна. Суспільство вирішує проблему наповнення вільного часу із залученням значних ресурсів, зокрема у туристично-рекреаційну сферу [8].

Тобто, доцільно залучити до напрямів дослідження туристично-рекреаційної сфери як об'єкта державного управління поняття «вільний час населення». Це є підставою не тільки забезпечення оцінки якості державних управлінських дій з розвитку туристично-рекреаційних територій, а й розробки та впровадження нових, більш ефективних державних управлінських структур і технологій.

Результати досліджень показують, що негативні явища розбалансованості розвитку містоутворювальної та містообслуговуючої територіальних систем минулих років, викликані відсутністю у державному управлінні механізмів територіального регулювання та узгодження планів розташування і розвитку територій. Цей процес торкнувся й туристично-рекреаційних територій [9].

У сучасних економічних і політичних умовах радикальна зміна відносин між місцевим самоврядуванням і вищими органами влади знайшла відображення у туристично-рекреаційній сфері. Воно проявляється у тому, що деякі суб'єкти надання послуг лишилися безпосередньо у підпорядкуванні міського самоврядування, але вже як об'єкти комунальної власності, інші – є державними, треті – стають приватними або колективними, але з правом регулювання їхньої виробничої та економічної діяльності міською владою або державою, четверті – повністю регулюються ринковими відносинами.

Так, до об'єктів комунальної власності належать містоутворювальні підприємства і системи, які беруть участь у формуванні туристично-рекреаційної сфери: державний житловий фонд, об'єкти житлово-комунального господарства, майно установ народної освіти, культури, охорони здоров'я, торгівлі, побутового обслуговування, місцеві енергетичні системи, транспорт, системи зв'язку та інформації тощо. Більшість цих об'єктів має безпосереднє відношення до туристично-рекреаційної сфери, хоча б у ролі суміжних.

Додатковий поштовх впровадження засад щодо удосконалення механізмів прийняття рішень державними органами з розвитку туристично-рекреаційних територій отримало завдяки включенню до їхнього переліку туристично-рекреаційних потоків як споживачів, так і туристично-рекреаційних продуктів для споживачів [10].

Таким чином, через те, що туристично-рекреаційна сфера є складною системою, симбіозом економіки, політики, екології, культури, для досягнення позитивного туристично-рекреаційного ефекту необхідна тісна координація зусиль різних підприємств територій, що починається з визначення мети та підтримки зміни поведінки споживачів стосовно конкретних населених пунктів чи регіону в цілому. Така координація є завданням органу державного управління туристично-рекреаційною сферою на регіональному рівні.

Сучасний етап розвитку туристично-рекреаційної діяльності, характеристиками якого є зростання конкуренції та комерціалізації, потребує більш швидкого запровадження у практику прийняття державних рішень не тільки засобів ефективного регулювання потреб туристично-рекреаційного ринку територій, але й постійного дослідження.

Разом з тим туризм і рекреація мають певні особливості, що, зокрема, пов'язано з характером туристично-рекреаційної праці. Саме тому теоретичні напрями дослідження туристично-рекреаційної сфери набувають рис, які вилучають їх в окремий науковий напрям [11].

По-перше, хоч для початку діяльності у туристично-рекреаційній сфері практично відсутні перешкоди, але для розвитку цієї сфери в Україні вони існують. Перш за все, відносно недовгий термін окупності капіталу в туристично-рекреаційній галузі призводить до того, що в гонитві за швидкими прибутками, складові туристично-рекреаційної сфери не мають стратегії розвитку. До цього додається те, що інвестиції в інфраструктуру туристично-рекреаційної діяльності не відрізняються значними обсягами, але фінансування туристично-рекреаційного бізнесу вважається ризикованим. І найголовніше – відсутній єдиний механізм державного управління туристично-рекреаційною сферою регіону.

По-друге, туристично-рекреаційна діяльність позитивно впливає на процес диверсифікації економіки, оскільки надає певний обсяг роботи для суміжних галузей системи господарства територій, які безпосередньо беруть участь в обслуговуванні споживачів під час подорожі та рекреації. Це стосується роздрібною торгівлі, громадського харчування, готельного господарства, побутового обслуговування, зв'язку, виготовлення сувенірів та інших товарів туристично-рекреаційного призначення, сільського господарства, будівництва, рекламної індустрії, екскурсійної діяльності, культури та сфери розваг.

По-третє, надання туристично-рекреаційних послуг має сенс для державних органів з точки зору

прийняття рішень щодо використання ресурсів. Адже, закордонні туристи платять за туристично-рекреаційний продукт та не вивозять його з України. Історико-культурний потенціал та архітектурні пам'ятки, природний потенціал територій залишаються на місці.

Тобто, сучасні механізми державного управління припускають не тільки забезпечення стабільно високої якості практичних управлінських дій, а й розробку і впровадження нових, більш ефективних управлінських структур і технологій. Основною метою якісного удосконалення державного управління є підвищення його відкритості, поширення доброзичливості у ставленні до населення, прискорення управлінських процесів, ефективне розв'язання завдань, підвищення мобільності працівників та їхньої задоволеності працею [12].

Чинники державного управління туристично-рекреаційною сферою територій – від структурної і процесуальної організації та засобів управління окремими конкретними виробничими процесами і механізмами прийняття рішень – відкривають широкий спектр альтернатив. Їх оптимальне використання, тобто прийняття найдоцільніших та ефективних рішень, припускає, що працівники органів державного управління чітко уявляють собі мету, що реалізується.

Разом з тим, питання систематизації та обґрунтування доцільності використання у механізмах прийняття рішень державними органами з розвитку туристично-рекреаційних територій понять, які наведено у таблиці, визначено у дослідженні з урахуванням певних особливостей, що пов'язано з характером туристично-рекреаційної сфери. Саме тому складові напрямів дослідження туристично-рекреаційної сфери як об'єкта державного управління та механізми прийняття рішень державними органами з розвитку туристично-рекреаційних територій набули особливих рис, яку автори мають намір проаналізувати в подальшому. Тобто, напрями дослідження туристично-рекреаційної сфери як об'єкта державного управління є складовою засад щодо удосконалення механізмів прийняття рішень державними органами з розвитку туристично-рекреаційних територій в межах єдиної системи положень дослідження.

Висновки та пропозиції. В статті сформульовано напрями удосконалення механізмів прийняття рішень державними органами з розвитку туристично-рекреаційної сфери на підставі впровадження системного підходу, цифризації та моделювання, що дозволило визначити таке:

окремим напрямом наукового дослідження туристично-рекреаційної сфери як об'єкта державного управління та механізмів прийняття рішень державними органами з розвитку туристично-рекреаційних територій є зусилля державних органів щодо формування структури ринку з метою вивчення й аналізу впливу державного управління і регулювання на

Понятійний апарат державних органів з розвитку туристично-рекреаційних територій (фрагмент)

№ з/п	Поняття	Зміст поняття
1	Туристично-рекреаційний продукт	Процес комплексного обслуговування споживачів у туристично-рекреаційній сфері, якість якого для органів державного управління полягає у визначенні ступеня відповідності туристично-рекреаційних територій меті державного управління і регулювання
2	Туристично-рекреаційний ринок	Визначає роль і механізми впливу державних органів на розвиток та інвестування туристично-рекреаційної сфери, а також формування стратегії прийняття рішень державними органами з розробки режимів сприяння туристично-рекреаційній діяльності
3	Вільний час населення	Об'єкт державного управління туристично-рекреаційними потоками дозволяє не тільки оцінити якість державних управлінських дій, але й визначає необхідність у розробці та впровадженні нових державних управлінських структур і механізмів

реалії туристично-рекреаційної сфери та пропозиції туристично-рекреаційних продуктів, що впливають на публічний інтерес до них з боку споживачів туристичних послуг;

на процеси використання туристично-рекреаційних ресурсів та диверсифікацію економіки позитивно впливає міжгалузевий характер туристично-рекреаційної сфери за рахунок мультиплікаційного ефекту для суміжних галузей господарства територій, які безпосередньо беруть участь в обслуговуванні споживачів туристичних послуг;

місто, яке характеризується значною територіальною концентрацією робочої сили, споживачів, суміжних виробництв і послуг, дуже привабливе для діяльності підприємств туристично-рекреаційної сфери з погляду мінімізації витрат;

при визначенні ролі та механізмів впливу державних органів на розвиток туристично-рекреаційної сфери та формування стратегічних цілей з розробки режиму сприяння їх розвитку доцільним є дослідження туристично-рекреаційного ринку території;

розвитку регіональної та місцевої туристично-рекреаційної сфери значно сприяє трансформація в суспільній свідомості концепції вільного часу, тобто зміни в системі публічних духовних цінностей;

для досягнення позитивного ефекту в туристично-рекреаційній сфері необхідна тісна координація зусиль підприємств території, що починається з визначення мети та підтримки зміни поведінки споживачів туристичних послуг стосовно конкретних населених пунктів чи регіону в цілому;

Для визначення подальших шляхів розвитку туристично-рекреаційної сфери як об'єкту державного управління в Україні необхідно забезпечити виконання основної мети якісного удосконалення державного управління розвитком туристично-рекреаційної сфери, а саме підвищення його відкритості, поширення доброзичливості у ставленні до населення, прискорення управлінських процесів, ефективне розв'язання завдань, підвищення мобільності працівників туристично-рекреаційних підприємств та їхньої задоволеності працею.

Література

1. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). Київ: Альтерпрес, 2002. С. 44-48.
2. Миронов Ю. Б. Маркетинг в туризм. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2005.
3. Горіна Г. О. Ринок туристичних послуг: управління розвитком в умовах просторової поляризації. Кривий Ріг: Видавець ФОП Чернявський Д.О., 2016. 305 с.
4. Бондаренко М. П. Теоретичні засади розвитку індустрії туризму. *Економічний часопис XXI*. 2012. № 3-4. С. 19-22.
5. Ковальчук С. В., Миколишина В. В. Поняття туристичного ринку та особливості його функціонування. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 6. Т. 4. С. 60-65.
6. Кукліна Т. С., Зайцева В. М. Сучасний стан розвитку туризму в Україні. *Економіка. Управління. Інновації*. 2014. Вип. № 2 (12).
7. Соловійов Д. І. Вдосконалення понятійного апарату теоретичного забезпечення функціонування туристичної сфери. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2011. № 4(16). С. 82-88.
8. Крапівіна Г. О. Вільний час населення як інструмент впровадження корпоративної соціальної відповідальності (на прикладі м. Маріуполь). *Економічний вісник Донбасу*. 2019. №1(55). С.43-49. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-1\(55\)-43-48](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-1(55)-43-48).
9. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія. Київ: Центр навчальної літератури, 2007. 312 с.
10. Мазаракі А. А. та ін. Стратегічний розвиток туристичного бізнесу. Київ, 2010. 596 с.
11. Кирилова О. Маркетинг на ринку туристичних послуг. *Маркетинг в Україні*. 2009. № 3. С. 57-59.
12. Крапівіна Г. О. Моделювання туризму як зайнятості населення в сучасних умовах. *Вісник економічної науки України*. 2018. №1(34). С.60-70.

References

1. Liubitseva, O. O. (2002). Rynok turystychnykh posluh (heoprostorovi aspekty) [Market of tourist services (geospatial aspects)]. Kyiv, Alterpres. 436 p. [in Ukrainian].
2. Mironov, Yu. B. (2005). Marketing v turizm [Marketing in tourism]. Drohobych, DDPU them I. Franko [in Russian].
3. Gorina, G. O. (2016) [Tourism services market: development management in terms of spatial polarization]. Kryvyi Rih, Publisher FOP Chernyavsky D. O. 305 p. [in Ukrainian].
4. Bondarenko, M. P. (2012). Teoretychni zasady rozvytku industrii turyzmu [Theoretical bases of development of the tourism industry]. *Ekonomichnyi chasopys-XXI – Economic annals-XXI*, 3-4., pp. 19-22 [in Ukrainian].
5. Kovalchuk, S. V., Mykolyshyna, V.V. (2011). Poniattia turystychnoho rynku ta osoblyvosti yoho funktsionuvannya [The concept of the tourist market and features of its functioning]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of Khmelnytsky National University*, 6, Vol. 4, pp. 60–65 [in Ukrainian].
6. Kuklina, T. S., Zaitseva, V. M. (2014). Suchasnyi stan rozvytku turyzmu v Ukraini [The current state of tourism development in Ukraine]. *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii – Economy. Management. Innovations*, 2(12) [in Ukrainian].
7. Soloviov, D. I. (2011). Vdoskonalennia poniatiinoho aparatu teoretychnoho zabezpechennia funktsionuvannya turystychnoi sfery [Improving the conceptual apparatus of theoretical support for the functioning of the tourism sector]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu – Bulletin of Berdiansk University of Management and Business*, 4 (16), pp. 82-88 [in Ukrainian].
8. Krapivina, H. O. (2019). Vilnyi chas naselennia yak instrument vprovadzhennia korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti (na prykladi m. Mariupol) [Leisure time of the population as a tool for the introduction of corporate social responsibility (on the example of Mariupol)]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 1(55). pp. 43-49. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-1\(55\)-43-48](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-1(55)-43-48) [in Ukrainian].
9. Fomenko, N. V. (2007). Rekreatsiini resursy ta kurortolohiia [Recreational resources and balneology]. Kyiv, Center for Educational Literature. 312 p. [in Ukrainian].
10. Mazaraki, A. A et al. (2010). Stratehichni rozvytok turystychnoho biznesu [Strategic development of tourism business]. Kyiv. 596 p. [in Ukrainian].
11. Kyrylova, O. (2009). Marketynh na rynku turystychnykh posluh [Marketing in the market of tourist services]. *Marketynh v Ukraini – Marketing in Ukraine*, 3, pp. 57–59 [in Ukrainian].
12. Krapivina, H. O. (2018). Modeliuvannya turizmu yak zainiatist naselennia v suchasnykh umovakh [Modeling of tourism as employment of the population in modern conditions]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1(34), pp.60-70 [in Ukrainian].

Борецька Н. П., Крапівіна Г. О. Напрями дослідження розвитку туристично-рекреаційної сфери як об'єкта державного управління

У статті проблема визначення напрямів дослідження розвитку туристично-рекреаційної сфери як об'єкта державного управління набуває подальшого теоретичного та методологічного обґрунтування. Сформульовано напрями удосконалення механізмів прийняття рішень державними органами з розвитку туристично-рекреаційної сфери на підставі впровадження системного підходу, цифризації та моделювання. Розглянуто зусилля державних органів щодо формування структури ринку з метою вивчення й аналізу впливу державного управління і регулювання на реалії туристично-рекреаційної сфери та пропозиції туристично-рекреаційних продуктів, що впливають на публічний інтерес до них з боку споживачів туристичних послуг та є окремим напрямом наукового дослідження туристично-рекреаційної сфери як об'єкта державного управління та механізмів прийняття рішень державними органами з розвитку туристично-рекреаційних територій. Показано, що на процеси використання туристично-рекреаційних ресурсів та диверсифікацію економіки позитивно впливає міжгалузевий характер туристично-рекреаційної сфери за рахунок мультиплікаційного ефекту для суміжних галузей господарства територій, які безпосередньо беруть участь в обслуговуванні споживачів туристичних послуг. Доведено, що місто, яке характеризується значною територіальною концентрацією робочої сили, споживачів, суміжних виробництв і послуг, дуже привабливе для діяльності підприємств туристично-рекреаційної сфери з погляду мінімізації витрат, а доцільним при визначенні ролі та механізмів впливу державних органів на розвиток туристично-рекреаційної сфери та формування стратегічних цілей з розробки режиму сприяння їх розвитку є дослідження туристично-рекреаційного ринку території. Розвитку регіональної та місцевої туристично-рекреаційної сфери значно сприяє трансформація в суспільній свідомості концепції вільного часу, тобто зміни в системі публічних духовних цінностей, а для досягнення позитивного ефекту в туристично-рекреаційній сфері необхідна тісна координація зусиль підприємств території, що починається з визначення мети та підтримки зміни поведінки споживачів туристичних послуг стосовно конкретних населених пунктів чи регіону в цілому. Основною ж метою якісного удосконалення державного управління розвитком туристично-рекреаційної сфери є підвищення його відкритості, поширення доброзичливості у ставленні до населення, прискорення управлінських процесів, ефективне розв'язання завдань, підвищення мобільності працівників туристично-рекреаційних підприємств та їхньої задоволеності працею.

Ключові слова: туристично-рекреаційна сфера, туристично-рекреаційна територія, державне управління, туристично-рекреаційні ресурси, туристично-рекреаційний ринок вільний час населення.

Boretskaya N., Krapivina G. Areas of Research on the Development of the Tourist and Recreational Sphere as an Object of Public Administration

In the article, the problem of determining the directions of research of the development of the tourist and recreational sphere as an object of public administration acquires further theoretical and methodological substantiation. The directions of improving the mechanisms of decision-making by state bodies for the development of the tourist and recreational sphere are formulated on the basis of the introduction of a systematic approach, digitization and modeling. The efforts of state bodies to form the structure of the market in order to study and analyze the impact of public administration and regulation on the realities of the tourist and recreational sphere and the proposals of tourist and recreational products that affect the public interest in them on the part of consumers of tourist services are a separate area of scientific research in tourism. -recreational sphere as an object of public administration and decision-making mechanisms by state bodies for the development of tourist and recreational territories It is shown that the processes of using tourist and recreational resources and diversification of the economy are positively influenced by the intersectoral nature of the tourist and recreational sphere due to the multiplier effect for related sectors of the economy of the territories, directly involved in the tourist services served by consumers. It has been proved that a city characterized by a significant territorial concentration of labor, consumers, related

industries and services is very attractive for the activities of enterprises in the tourism and recreation sector in terms of minimizing costs, and it is expedient in determining the role and mechanisms of government influence on the development of the tourism and recreation sector. and the formation of strategic goals for the development of a regime for promoting their development is the study of the tourist and recreational market of the territory. The development of the regional and local tourist and recreational sphere is greatly facilitated by the transformation in the public consciousness of the concept of free time, i.e. changes in the behavior of consumers of tourism services in relation to specific settlements or the region as a whole. The main goal of the qualitative improvement of state management of the development of the tourist and recreational sphere is to increase its openness, spread goodwill towards the population, accelerate management processes, effectively solve problems, increase the mobility of workers in tourist and recreational enterprises and their satisfaction with work.

Keywords: tourist and recreational sphere, tourist and recreational territory, public administration, tourist and recreational resources, tourist and recreational market, free time of the population.

Борецька Н. П., Крапівіна Г. А. Направления исследования развития туристско-рекреационной сферы как объекта государственного управления.

В статье проблема определения направлений исследования развития туристско-рекреационной сферы как объекта государственного управления приобретает дальнейшее теоретическое и методологическое обоснование. Сформулированы направления усовершенствования механизмов принятия решений государственными органами по развитию туристско-рекреационной сферы на основе внедрения системного подхода, цифризации и моделирования. Рассмотрены усилия государственных органов по формированию структуры рынка с целью изучения и анализа влияния государственного управления и регулирования на реалии туристско-рекреационной сферы и предложения туристско-рекреационных продуктов, которые влияют на публичный интерес к ним со стороны потребителей туристических услуг, являются отдельным направлением научного исследования туристско-рекреационной сферы как объекта государственного управления и механизмов принятия решений государственными органами по развитию туристско-рекреационных территорий. Показано, что на процессы использования туристско-рекреационных ресурсов и диверсификации экономики положительно влияет межотраслевой характер туристско-рекреационной сферы за счет мультипликационного эффекта для смежных отраслей хозяйства территорий, непосредственно участвующих в обслуживании потребителей туристических услуг. Доказано, что город, характеризующийся значительной территориальной концентрацией рабочей силы, потребителей, смежных производств и услуг, очень привлекателен для деятельности предприятий туристско-рекреационной сферы с точки зрения минимизации затрат, а целесообразным при определении роли и механизмов влияния государственных органов на развитие туристско-рекреационной сферы и формирование стратегических целей по разработке режима содействия их развитию является исследование туристско-рекреационного рынка территории. Развитию региональной и местной туристско-рекреационной сферы значительно способствует трансформация в общественном сознании концепции свободного времени, т.е. изменения поведения потребителей туристических услуг по отношению к конкретным населенным пунктам или региону в целом. Основной же целью качественного усовершенствования государственного управления развитием туристско-рекреационной сферы является повышение его открытости, распространение доброжелательности по отношению к населению, ускорение управленческих процессов, эффективное решение задач, повышение мобильности работников туристско-рекреационных предприятий и их удовлетворенность трудом.

Ключевые слова: туристско-рекреационная сфера, туристско-рекреационная территория, государственное управление, туристско-рекреационные ресурсы, туристско-рекреационный рынок, свободное время населения.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2021

Прийнято до друку 24.09.2021